

УРАН ЗОХИОЛЫН ОРЧУУЛГАД ТАВИХ ШААРДЛАГА: “ДҮЙЦЭЛ” БА “НИЙЦЭЛ” ОЙЛГОЛТУУДЫН ТУХАЙД

Ц.Магсар¹

Товч утга: Уран зохиолын орчуулгын чанарын нэг гол шалгуур бол орчуулга эхтэйгээ дүйцэх ба нийцэх тухай ойлголтууд билээ. Орчуулга судлалд эдгээр ойлголтыг ялгаж салгаж хэрэглэхгүй байгаагаас орчуулгын чанарын үнэлгээний янз бүрийн түвшинг оновчтой томъёолох, алдаа оноог эрэмбэлэх, ялангуяа магистр, докторын судалгааны бүтээлүүдэд бодитой арга зүй хэрэглэхэд учир дутагдалтай байгаа юм. Энэхүү өгүүлэлд уг сэдвийн талаарх онолын ойлголтыг жишээ баримтын хамт тусгав.

Түлхүүр үг: уран зохиол, орчуулга, шалгуур, шаардлага, чанарын үзүүлэлт

Орчуулгын онолын нэг тулгуур ай болох дүйцэл (эквивалентность) ба нийцэл (адекватность) хэмээх орчуулгын чанарын хэмжээс ойлголт нь хувиргалын түвшний орчуулга, тэр дундаа уран зохиолын орчуулгын үнэлгээний нэн чухал үзүүлэлтүүд билээ. Монгол орчуулгын уламжлалд үсэгчлэн орчуулах, утгачлан орчуулах, зохиомжлон найруулж орчуулах гэсэн бичгийн орчуулгын гурван хэлбэр байдгийг төвдөч эрдэмтэн, орчуулга судлаач Л.Хүрэлбаатар агсан тэмдэглэсэн нь бий [3, 120]. Энэ арга хэлбэрийг нэр томъёоны үүргээр ашиглан орчин үеийн онол баримтлалтай уялдуулах байдлаар хэрэглэх боломжтой юм. Тухайлбал, уламжлалт хадмал орчуулгын арга гэж нэршсэн, өнөө цагт ч судар номын орчуулгад ашигласаар буй үсэгчлэн орчуулах буюу орчуулах эхийн хар зураг гаргах (уран зохиолын орчуулгын тухайд зөвхөн шинжлэх ухааны зорилгоор байж болох), утгачлан орчуулах буюу үг утгасын бүрдэл, өгүүлбэрзүйн бүтцийг хадгалан мэдээлж буй санааг бүрэн гаргах (уран зохиолын тухайд уран яруу орчуулгын өмнөх шат байж болох), уран зохиолын буюу хэл, хэлэхүйн зөв хэм хэмжээнд яруу хэрэглүүрийн дүйцлийг хадгалан төгс төгөлдөр найруулж орчуулах хэлбэрүүдийн талаарх асуудал яриад байгаа билээ. Эдгээрийг нэг талаас, орчуулгын арга буюу уламжлалт орчуулгаар бол эхийн чанар хийгээд хэлний мэдлэг чадварын түвшингээс хамаарсан тус тусдаа ажил, нөгөө талаас, тухайн орчуулгын зорилготой уялдсан хэлбэр гэж үзэж болно. Бид энд зөвхөн монгол орчуулгын уламжлалт ангиллыг дурьдаж байгаа боловч орчин үеийн европ орчуулгын үзэл онолууд мөн л нэг иймэрхүү гурав дөрвөн арга хэлбэрийг судалгаандаа мөрдлөг болгон баримталж байгаа билээ. Энэ дотроос бидний онцлоод буй арга буюу хэлбэр бол уран зохиолын орчуулга юм. Нэн түрүүн энэ хэлбэрийн орчуулга туйлын адармаатай, чамгүй авьяас, бас хэлний мэдрэмж шаардсан ажил гэдийг ухварлан ойлгууштай бөлгөө. Уран яруу найруулга бол байнгын хөгжил хөдөлгөөнд байдаг, цаад ажлын онцлог талаас нь авч үзвэл түүнийг бүтээгч хийгээд

---

¹ МУБИС, НХУС-ийн профессор, доктор

орчуулагчийн аль нь ч ялгаагүй “сэтгэл хөдөлтөл онож хэлэхийн эрэлд хатаж байдаг” ихээхэн ярвигтай нэгэн зүйлийн үйл юм. Ерөөсөө тэр нь тэгээд уран зохиолын найруулгын оршин тогтнох үндэс болдог. Яаж өөрөөр хэлэх вэ, яаж илүү гоёор хэлэх вэ гэсэн асуултан дор зохиолч, орчуулагчийн ажил явах агаад уран зохиол бүтэх нь өөрөө тийм зүй тогтолтой учраас орчуулахад мөн тэр зүй тогтол хадгалагдах нигууртай гэсэн үг. Чухамдаа сэрэл мэдрэхүйгээ сэтгэл хөдөлтөл илэрхийлдэгт энэ найруулгын гоозүй оршин тогтнож, ингэсний үр дүнд уншигчид, сонсогчид, үзэгчдийн сэтгэлийн хөдөлгөөн, сэрэл мэдрэхүйд аанай л мөн чиглэж, тиймийн учир дүрслэн илэрхийлэх арга давамгайлж байх учир холбогдолтой үр дүн гарах ёстой. Гэтэл найруулгын өөр бусад төрлүүд (тухайлбал, албан хэргийн, шинжлэх ухааны зэрэг) огтоос тийм биш. Тэдгээрийн орчуулгад хэлний тухайн бүтцийг хадгалан томъёолох асуудал гол зорилго болно. Харин уран яруу орчуулахад хэлэхүйн чанараар нь дүйцүүлэх нь тэргүүн зэрэгт тавигдаад хэлний бүтцийг хадгалах нь түүндээ захирагдах байдалтай байдаг. Үүнээс үүдээд нэг хэлээр бүтсэн зохиолыг нөгөө хэлний хэрэглүүрээр шинээр бүтээх тухай асуудал ярьдаг. Үүнээс үүдээд орчуулга эхэд нийцсэн, төгс нийцсэн, эс бөгөөс нийцээгүй тухай ярьдаг. Мөн үүнээс үүдээд эхийг уран чанараар нь орчуулах ажлын эргэн тойронд маргаан тасардаггүй. Уран зохиолын орчуулгын онцлог ийм юм.

Уран зохиолын орчуулгын чанарын үзүүлэлтэд олон төрлийн шалгуур хэрэглэдгийн дотроос нийтлэгийн жишээ болгож оросын эрдэмтэн В.Н.Комиссаровын дэвшүүлснийг үзвэл: хэлц болон хэлний дүрслэн илэрхийлэх хэрэглүүрүүдийг оновчтой дүйцүүлэн сонгож хэрэглэсэн байдал; өвөрмөц хэллэг, онч үгсийг тодорхой хэлбэрүүдээр нь дүйцүүлж орчуулсан байдал; орчуулгаа утгаар нь эхэд ойртуулсан байдал; утгын алдаа гаргасан эсэх; эхийн найруулгын онцлогийг бүдгэрүүлж гуйвуулсан алдаа гаргасан эсэх; үгсийн дүрмийн болон хэлзүйн алдаа гаргасан эсэх; өгүүлбэрзүйн байгууламж нь зөв хадгалагдсан эсэх; эхийн прагматик шинж төлөвийг зөв хадгалж чадсан эсэх гэх мэт шалгуур үзүүлэлтүүд байна [1, 211-252]. Иймэрхүү, мөн бас бус олон шалгуур байх боловч ерөнхий чанараар нь хэрэглэвэл зохимжтой шалгуур үзүүлэлт бол “дүйцэл”, “нийцэл” ухагдахууныг зөв оноож хэрэглэх явдал гэж үзүүштэй юм. Учир нь эдгээр ойлголтууд дээр дурьдагдсан бусад шалгуур үзүүлэлтийг агуулдаг.

Орчуулгыг дүйцүүлэх тухай бид зөвхөн уран зохиолын гэлтгүй бусад төрлийн эхийн орчуулгын тухайд ч ярьж хэрэглэсээр буй билээ. Дүйцүүлж орчуулах гэдэг нь хэд хэдэн түвшинд яригдаж болно. Тухайлбал, утгын, найруулгын, бүтцийн (хэлбэрийн), үүргийн дүйцэл, коммуникатив буюу ойлголцох байдлын дүйцэл, прагматик буюу хэрэглэх байдлын дүйцэл, төрөл зүйлийн дүйцэл, үүнийгээ цааш нь бүрэн дүйцэл, хагас дүйцэл гэх мэтээр зэрэглэн ангилж ч болно. Бас чанарын үзүүлэлтүүдийг эрэмбээр нь чухалчилъя гэвэл бүх төрлийн эхийн тухайд утгыг зөв дамжуулж зөв мэдээлэл өгч буй байдал, түүний дотор уран зохиолын эхийн тухайд яруу чанарыг хадгалж сэтгэл хөдлөлийг зөв илэрхийлж буй байдал гэх зэрэг тодорхой зарим шалгуурыг тэргүүн ээлжинд тавьж болно. Гэхдээ дүйцүүлэх хийгээд нийцүүлж орчуулах нь хоорондоо харилцан уялдаатай, чанарын хамааралтай

ойлголтууд юм. Жишээ нь, дүйцүүлэх чанарыг эх, орчуулга хоёр хоорондоо тухайн тодорхой утгаараа туйлын ойртсон, үг нь утгаараа, өгүүлбэр нь байгууламжаараа таарч тохирсон гэдгээр илэрхийлж байхад нийцүүлэх чанарыг найруулгын онцлогуудыг алдаж гээлгүй хадгалсан, хэлц үг, өвөрмөц хэллэг мэтийг аналог шинжээр нь яв цав сонгож хэрэглэсэн, утгазүйн болон прагматик шинж төлөвийг оноож орчуулж чадсан гэдгээр илэрхийлсэн байж болно. Хэлзүйн болон үсгийн дүрмийн алдааг эрдэм шинжилгээ, дипломат болон хууль эрхийн акт, албан бичгийн орчуулгад байж боломгүй зүйл гэж үзэх атал уран зохиолд анхдагч эхэд нь баатрын хэл яриа, дүр байдлыг илэрхийлэх зорилгоор хэрэглэсэн бол орчуулгад ч мөн хэлбэрээ олж хадгалагдах ёстой. Хэдийгээр энэ ойлголтууд ийнхүү харилцан уялдаатай боловч эхийн агуулсан мэдээлэл бодитой зөв дамжиж эзэндээ алдаа мадаггүй хүрэх үүргээр нь бол ямар ч эхийн орчуулгын үнэлгээнд дүйцүүлж орчуулах чанар тэргүүн зэрэгт, нийцүүлэх нь удаах зэрэгт тавигдана. Харин орчуулгад гүйцэтгэх үүрэг, ач холбогдол талаасаа эдгээр нь эн тэнцүү ойлголтууд юм.

Орчуулгын нийцэх чанарын тухай ойлголтыг өнөөдөр монгол орчуулгын судалгаанд харьцангуй бага хэрэглэж байна. Зарим судалгаанд “адекватность” гэдгийг “тэнцүү чанар” буюу утгын болоод хэлбэрийн давхцал гэх маягаар хэрэглэж байгаа нь учир дутагдалтай. Орчуулгын онолдоо эхийн прагматик шинж төлөвийг давамгайлсан судалдаг германы эрдэмтэн Альбрехт Нойберт нийцлийг эхийн доторх прагматик харьцаанаас хамааралтай гэж үзээд уг харьцааны дөрвөн хэв шинжийг дурьджээ. Нэгд, анхдагч эх ба орчуулга нь тэдгээрийг хэрэглэгч буюу рецепторын хувьд нийтлэг хэрэгцээнд чиглэсэн нэг зорилготой байвал орчуулга нийцтэй болох магадлал туйлын өндөр (жишээ нь, сурталчилгааны, шинжлэх ухааны, техникийн сэдэвт эхүүд); хоёрт, анхдагч эх зөвхөн өөрийн хэлтэн хэрэглэгч буюу рецепторын тусгай хэрэгцээнд зориулагдсан бол орчуулга нийцтэй болох магадлал харьцангуй бага (жишээ нь, хууль, нийгэм-улстөрийн сэдэвт эх, орон нутгийн чанартай мэдээ); гуравт, уран зохиол өөрийн хэлтэн уншигчдад зориулагддаг учраас орчуулга нийцтэй болох магадлал мөн харьцангуй бага, гэхдээ уран зохиол нийт хүн төрөлхтөний ашиг сонирхлыг илэрхийлдэг гэдгээрээ нийтлэг хэрэгцээнд чиглэсэн зорилготой, бас төрөл зүйл тус бүр өөрийн онцлогтой (жишээ нь, хүүрнэл зохиол яруу найргаас илүү нийцтэй орчуулагдах магадлалтай); дөрөвт, гадаад хэлэнд орчуулах зориулалтын эх тухайн зорилгоо дагаад нийцтэй орчуулагдах магадлал маш өндөр (жишээ нь, гадаад улс оронд зориулсан нийтлэлүүд) гэжээ. Тэрээр орчуулга нийцтэй болох хэд хэдэн үзүүлэлт байж болно гэж үзжээ [2, 23]. Жишээ нь, шүлэг орчуулаа гэхэд хэлбэрийн орчуулга, мөрийн орчуулга, үг үгээр нь хадмал орчуулга, тайлбарласан орчуулга, яруу тод орчуулга, чөлөөтэй зохиомжилсон орчуулга гэх мэт. Энэ нь Нойберт нийцлийг прагматикийн үүднээс үзэж буй хэрэг бөгөөд ингэсэн тохиолдолд мэдээллийн нийц, үнэлгээний нийц, хэлбэрийн нийц гэх мэтээр төрөлжүүлбэл илүү ойлгомжтой болно.

Нийцлийг оросын эрдэмтэн А.А.Смирнов үзэхдээ зохиолчийн зүгээс дүр дүрслэл, үгийн өнгө, хэмжээ хэмнэл зэрэг бүхий л нөөц бололцоог ашиглан

уншигчдад нөлөөлөх гэсэн сэтгэлийн хөдөлгөөн, үзэл санаа, уран сайхны олон талт хүсэл эрмэлзлийг тэр хэмжээнд нь гаргаж чадсан орчуулгын тухайд хүлээн зөвшөөрөх ёстой, гэхдээ дээр дурьдсан арга хэрэгслүүд эцсийн зорилго биш, харин зорилгод хүрэх хэрэгсэл байх учиртай гэжээ [8].

Дүйцэл ба нийцлийн ялгааг тодорхойлж оросын эрдэмтэн А.Д.Швейцер бичихдээ “Дүйцэл нь орчуулсан эх анхдагч эхтэй таарч байгаа эсэх тухай асуултын хариу байх бол нийцэл нь орчуулгын явц тухайн харилцааны нөхцөлд таарч байгаа эсэх тухай асуултын хариу болно” гэжээ [4, 95]. Тэрээр нийцлийг тайлбарлахдаа орчуулах явцад орчуулагчийн гаргаж буй шийдвэртэй уялдуулж, харин дүйцлийг анхдагч эх, орчуулга хоёрыг харьцуулсан үр дүнтэй нь холбожээ. Иймд нийцэх гэдэг нь харилцааны тухайн тодорхой нөхцөлд зүй зохистой байх хувилбарын тухай яриа юм. Ингэж үзвэл орчуулсан эх анхдагч эхтэйгээ дүйцээгүй байх атал орчуулга нь тодорхой утгаараа нийцсэн байх боломжтой гэсэн үг.

Одоо үүнийг тодорхой жишээ баримтад тулгуурлан авч үзье. Ингэхдээ асуудлыг илүү тод харагдуулах үүднээс “орчуулга дутуудсаны алдаа ташаарал” гэсэн нэг л хэмжүүрээр сонгосон хялбар товч жишээ баримтыг түшиглэн дүйцэл ба нийцлийн чанарын ялгаатай танилцъя. Энд дурьдаж буй нийтлэг хэв шинжийн арван төрлийн “алдаа” нь тухайн тодорхой нөхцөлд эхтэйгээ нийцсэн, иймд алдаа гэхэд хэцүү (заримыг ташаарал гэж нэрлүүштэй), эс бөгөөс зөвхөн найруулгыг нь залруулаад хэлбэр төрхөө олох магадлалтай (тухайлбал, сурах бичгийн дасгал хийх түвшинд). Гэвч дүйцэл талаас нь өгч буй залруулгыг эхийн түвшинд, өөрөөр хэлбэл уран зохиолын орчуулгын түвшинд зайлшгүй байх найруулгын нэг хувилбар гэж ойлгохоос аргагүй юм. Бидний авсан жишээ баримтад тулгуурлан алдаануудыг дараах байдлаар ангилж болно.

Соёлын мэдлэг дутмагаас үүдэх алдаа. Энэ нь уран зохиолын орчуулгад хамгийн ноцтой гэж үзэхээр алдааны төрөл боловч гадаад хэлийг соёлынх нь түвшинд эзэмшээгүй орчуулагчдад цөөнгүй тохиолддог билээ. Жишээ нь, «Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma» /Евангелийн судраас/ гэсэн латин эхийг оросоор «Спирт хорош, а мясо протухло» /Спирт дажгүй, харин мах муудчихаж/ гэж орчуулсан оюутны хувилбарыг бүрэн нийцсэн орчуулга гэж үзэж болно. Харин сударт байгаа санаа нь «Дух бодр, плоть же немощна» /Оюун санаа эрчтэй, харин махан бие дорой байдаг/ гэж огт өөрөөр буух ёстой байв [6, 1]. Оюутны орчуулсан хувилбар тухайн өгүүлбэрийн утгад нийцсэн ч эхийн түвшиндээ дүйцээгүй гэсэн үг юм. Явуухулангийн “Мөнгөн хазаарын чимээ” шүлгийн бидний урьд өмнө дурьдаж байсан орос орчуулгад “өнчин дэрэн дээр нойр хулжин ухаангүй дурлалын урхинд” хүлээн хэвтэж байгаа нь эмэгтэй биш, эрэгтэй нь болчихсон (“лежал без сна, сгорая в нетерпенье”) тохиолдол мөн л соёлын мэдлэг дутмагаас үүдэлтэй нэгэн зүйл ташаарал, дүйцлээ олоогүй орчуулгын жишээ юм.

Эх хэлний хэрэглээ сайнгүйгээс гарах алдаа. Ийм төрлийн алдаа нийтлэг талдаа орно, учир нь үүнийг хаана ч, хэн ч бараг л залруулахгүй байгаа юм. Орчуулгын редакторын үүрэг хэлбэр төдий болсон өнөө үед алдааг хянах түвшинд ч анзаарахгүй, орчуулга хэвлэгдсэний дараа ч шүүн хэлэлцэхгүй буруу практик нэгэнт

тогтоод байгаа бөгөөд эх хэлний хэм хэмжээ алдагдах тийш орчуулга доройтож байна уу гэмээр сэтгэгдэл төрөхөөр болжээ. Жишээ нь, олон нийтийн газар өлгөсөн “Stop talking!” анхааруулах бичвэрийг “Бүү ярь!”, “Амаа хамхи!” гэсэн хувилбараар орчуулсныг хүлээн зөвшөөрлөө гэж бодъё. Гэтэл монгол хэлэнд тогтсон хэлбэр нь “Чимээгүй!”. Ингэснээр анхааруулга сая зөв хэрэглээндээ дүйцнэ. Эх хэлний хэрэглээ сайнгүйг ч, соёлын мэдлэг дутууг ч илтгэн харуулдаг орчуулгын мөн л нийтлэг нэг алдаа бол зүйр үг, хэлц үг тэргүүтний нүднээ илэрхий үгчилсэн болхи орчуулга байдаг. “A fault confessed is half redressed” гэдгийг “Муу нуухаар сайн илчил” гэмээр атал “Буруугаа хүлээх нь оногдох ялыг хөнгөлнө”, “A friend in need is a friend indeed” гэдгийг “Зовох цагт нөхрийн чанар танигдана” гэхийн оронд “Ядрахад тус болсон нөхөр бол жинхэнэ нөхөр”, “A bird in the hand is worth two in the bush” гэдгийг “Маргаашийн өөхнөөс өнөөдрийн уушиг дээр” гэсэн бэлэн үг байсаар байтал “Тарт буй нэг шувуу шугуйд буй хоёр шувуунаас үнэтэй” гэх мэтээр орчуулаад байвал монгол орчуулагчийн тухайд эх хэлээ ч ядмаг болгож, өв соёлоо ч гээж буй дүр зураг харагдана гэсэн үг.

Утгын хүрээллээс (буюу хам сэдвээс) хамааралтай алдаа. Ийм төрлийн алдаа хэлний мэдлэгийн түвшингээс илүүтэй хамаарна. Уран зохиолын орчуулгад иймэрхүү алдаа гаргах нь инээдтэй үр дагаврыг авчрахаас гадна уншигчдыг эргэлзээ төрүүлсэн, ойлгомжгүй байдалд оруулдаг. Жишээ нь, “Оценить по достоинству” гэдгийг хам сэдвээ харгалзаагүйгээс “Зохих ёсоор үнэл” гэж орчуулсан нь дүйцлийнхээ түвшинд “Авах шийтгэлээ аваг” гэж орчуулах ёстой байсантай нь харьцуулбал бараг л эсрэг утгатай болжээ.

Үгчлэн орчуулдаг алдаа. Уран зохиолын түвшний орчуулгад “орчуулснаа дахин орчуул” гэсэн бичигдээгүй нэг зарчим бий. Жишээ нь, “Ну и дела!” гэж уулга алдаад хэлсэн байж болох үгийг “Үгүй мөн ажил аа!” гэж үгчлэн орчуулжээ. Ер нь бол нийцэл талаас нь авч үзвэл тэгж хэлсэн ч болно. Гэтэл “Арай ч дээ!” гэвэл утга илүү тодорхой болж хэрэглээнд ч ойртоно. Үүнийг анзаарвал орчуулснаа дахин орчуулж байгаа нэг хэлбэр байна.

Урьд өмнө тогтсон орчуулгыг мэдэхгүйгээс гарах алдаа. Манай телевизийн сувгуудаар байсгээд гардаг “Адмирал” уран сайхны кинонд “Временное правительство” гэснийг “Түр зуурын засгийн газар” гэж орчуулаад байна. Ерөөсөө ийм үгийг анх удаа сонсч байгаа хүнд бол нийцтэй орчуулга. Гэтэл түүхийн сурах бичгүүдэд үүнийг “Түр засгийн газар” гээд хэвшсэн үг байх. Уг нь орчуулагч үүнийг сурвалжлан нягтлах ёстой байв.

Нөхцлийг анзаараагүйгээс гарах алдаа. Буруу ярьж зөв ойлгодгийн үлгэрээр орчуулах эхэд өгөгдсөн хэллэгийн нөхцлийг үл анзаарснаас дүйцэмжгүй орчуулга болох магадлалтай. Жишээ нь, “Закрой рот и ешь!” гэж эх нь хүүхдээ загнасан утга бүхий өгүүлбэрийг “Амаа хамхиад гудар!” гэж орчуулжээ. Уг нь “Дуугүй наад хоолоо ид” гэвэл жинхэнэ дүйцсэн зөв орчуулга болох байж.

Төлөөний үгийн хэрэглээг эндүү ойлгосноос гарах алдаа. Зөвхөн төлөөний үг ч биш, ерөөсөө хэлний бүтцийн онцлог, хэлзүйн тогтолцооны зөрүүн дээр үүсэх

алдааны төрөл бий. Тухайлбал, монгол хэл европ хэлүүдтэй харьцуулбал биеийн төлөөний үгийн хэрэглээ хязгаарлагдмал. Иймд уран зохиолын орчуулгад төлөөний үгийг орчуулахдаа нэрийг давтах, өөр бусад аргаар тодруулга хийж өгөх шаардлага олонтаа гарна. Жишээ нь, “Доярка сошла с трибуны и на нее сразу влез председатель” гэсэн өгүүлбэрийг “Саальчинг индрээс буухад дарга шууд л түүн дээр гарав” гэж орчуулснаар ойлгомжгүй байдал үүснэ. Зүй нь “Саальчин ч индрээс буулаа, дарга ч индэрт гарав” гэх маягийн орчуулга байх учиртай аж. Орос хэлний байдлын ай утгын ямаршуу зөрөө үүсгэж мэдэхийн нэг жишээ “Он сдавал экзамен, но не сдал” гэсэн өгүүлбэрийг “Тэр шалгалт өгсөн, гэвч өгсөнгүй” гэвэл (“өгч чадсангүй”, “уначихлаа” гэлгүйгээр) дүйцлийн хувьд дутуу орчуулга болно.

Эхийн хоёрдмол утгаас үүдэлтэй алдаа. Үгийн болоод эхийн доторх мэдээллийн салаа утга ямагт асуудал үүсгэдэг талтай. Жишээ нь, “Дети выдаются родителям только в трезвом состоянии” гэсэн зарлалыг цэцэрлэгийн хаалганы дэргэд өлгөжээ. Зарлалыг “Хүүхдүүдийг эцэг эхэд нь зөвхөн эрүүл хүлээлгэж өгнө” гэж орчуулсан байна. Энд салаа утгыг анзаараагүйгээс хэн нь эрүүл байх ёстой нь тодорхойгүй утгатай өгүүлбэр үүсч байна. Уг нь “Хүүхдүүдийг эцэг эх нь зөвхөн эрүүл үедээ хүлээж авна” гэсэн байдлаар найруулж байж сая утгадаа дүйцнэ.

Утгын алдаа. Уран зохиолын орчуулгад өгүүлбэрийн байгууламж, үгийн холбоцоос эхлээд утгын хүрээлэл, учир зүйн дараалал, хэлц үг, өвөрмөц хэллэг, соёл, ахуйн зүйлийн нэр, бүр үгийн утгын орчуулгад хүртэл цөөнгүй гардаг маш “баялаг” алдаа бол утгын алдаа юм. Орос хэлний “распущенный” гэдэг үгийг буруу утгаар нь авч орчуулсан нэг онигоог орчуулга судлаач блогтоо тавьсан нь: “Ресторан не работает, официантки все распущенные” гэсэн зарлалыг “Зоогийн газар ажиллахгүй, үйлчлэгчид бүгд завхарсан” гэх маягаар орчуулчхаж гэнэ. Мэдээж монгол хэлэнд арай ч ингэж орчуулахгүй ч өөр зарим хэлэнд нийцтэй хувилбар гарах байсныг үгүйсгэх аргагүй. Зүй нь, “Зоогийн газар ажиллахгүй, үйлчлэгчид бүгд явчихсан” гэх ёстой байж. “There were never many girls at all at the football games. Only seniors were allowed to bring girls with them” гэсэн өгүүлбэрийг “Хөл бөмбөгийн тэмцээн дээр охид үргэлж цөөхөн. Зөвхөн ахлах ангийн охидод л зөвшөөрнө” гэж орчуулжээ. Энд seniors ... to bring girls with them гэснийг орчуулгадаа гүйцэд тусгаагүйгээс алдаа үүссэн байна. Зүй нь “Зөвхөн ахлах ангийнхан л тэмцээн дээр найз охидоо дагуулан ирж болдог” (оюутан Б.Оюундэлгэрийн шүүмжээс) гэсэн байдлаар орчуулах хэрэгтэй байв [7].

Эхийн алдаанаас үүдэлтэй алдаа. Эх өөрөө үг үсгийн болоод олон төрлийн алдаатай байх явдал бишгүй. Тийм бөгөөс орчуулагч алдааг ялгаж таньж, эх үүсвэрээ магадлах учиртай. Жишээ нь, “Казнить нельзя помиловать” гэсэн хааны зарлигт таслалыг орхигдуулснаас алах, аврахын аль вэ гэдэг нь ойлгомжгүй болжээ. Тухайн тохиолдолд “Цаазал, бүү өршөө”, “Бүү цаазал, өршөө” гэсэн хоёр хувилбарын аль нь ч нийцтэй байж мэднэ. Иймд зөв хувилбараа олж тогтооход судалгаа хэрэгтэй гэсэн үг.

Энэ бүхнээс үзэхэд уран зохиолын эхийн орчуулга хэлний хэрэглэгдэхүүнээр нийцэвч үүргээрээ болон уран яруу чанараараа нийцээгүй, зарим тохиолдолд уран

чанараар нийцэвч хэлний хэрэглэгдэхүүнээрээ нийцээгүй байх мэдлэл их байдаг байна. Нийцлийг тухайн тодорхой мэдээллийн хэлбэр, агуулгын нэгдэлтэй холбон үзэж байхад дүйцлийг эхийн үүргийн найруулгатай илүүтэй уялдуулан авч үзүүштэй байна. Түүнээс гадна дүйцүүлэн сонгож орчуулахыг төсөөтэй хувилбаруудаас оновчтойг нь авч хэрэглэх тухайд яривал илүүтэй тодорхой болно. Дүйцлийг уран зохиолын эхийн орчуулгын түвшинд, тэр дундаа уран яруу үүргийн найруулгаар нь орчуулахын тухайд илүүтэй ярьж хэрэглэх нь илүү оновчтой, ойлгомжтой болж байна. Агуулга болоод хэлбэрийн хувьд нийцсэн орчуулга үүргийн найруулгаараа болон прагматик шинж төлөвөөрөө дүйцлээ олохын тулд зарим нэг үг утгас, эсвэл хэлний хэрэглэгдэхүүнийг яалт ч үгүй “гаргуунд гаргах” нь түгээмэл байдаг асуудал. Чухам дээрээ чингэхийг зохиолын гоо зүй шаардах ажээ.

Abstract: The one of the main criteria for literary translation is the concept of being adequate and equivalent to the original. By not distinguishing these concepts clearly in translation studies, it is defective to formulate appropriate level of translation quality assessment and sort out advantages and disadvantages, especially in usage of concrete techniques in master`s and doctoral studies. The article "Requirements for literary translation: the concept of equivalence and adequacy" reflects the theoretical basis of the subject and examples.

Ном зүй:

1. Комиссаров В.Н. Теория перевода /лингвистические аспекты/. Москва, Высшая школа, 1990
2. Мошкович В.В. Адекватность и эквивалентность как основополагающие критерии оценки качества перевода /диссертация/. Челябинск, 2013.
3. Хүрэлбаатар Л. Монгол орчуулгын товчоон. Улаанбаатар, 1995.
4. Швейцер, А. Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. Москва, Наука, 1988.
5. Neubert, A. Text and Translation. Übersetzungswissenschaftliche Beiträge. – Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1985.
6. <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
7. <https://www.facebook.com/translationclub.UH/>
8. <http://febweb.ru/feb/litenc/encyclop/le8/le8-5121.htm>